

Podstawy procesu karnego

Środki zaskarżenia

Dr hab. Wojciech Jasiński
Katedra Postępowania Karnego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Unormowania konstytucyjne

Art. 78 Konstytucji RP

Każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarżania określa ustawa.

Art. 176 ust. 1 Konstytucji RP

Postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne.

Unormowania konwencyjne

Protokół 7 do EKPCz (art. 2)

1. Każdy, kto został uznany przez sąd za winnego popełnienia przestępstwa, ma prawo do rozpatrzenia przez sąd wyższej instancji jego sprawy, tak w przedmiocie orzeczenia o winie, jak i co do kary. Korzystanie z tego prawa, a także jego podstawy, reguluje ustawa.

2. Wyjątki od tego prawa mogą być stosowane w przypadku drobnych przestępstw, określonych w ustawie, lub w przypadkach, gdy dana osoba była sądzona w pierwszej instancji przez Sąd Najwyższy lub została uznana za winną i skazana w wyniku zaskarżenia wyroku uniewinniającego sądu pierwszej instancji.

Unormowania konwencyjne

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 14 ust. 5)

Każda osoba skazana za przestępstwo ma prawo odwołania się do sądu wyższej instancji w celu ponownego rozpatrzenia orzeczenia o winie i karze zgodnie z ustawą.

Środki zaskarżenia

I. Zwyczajne środki zaskarżenia

1) Środki odwoławcze:

- Apelacja
- Zażalenie

2) Sprzeciwy

- Sprzeciw od wyroku nakazowego
- Sprzeciw od orzeczenia referendarza sądowego

3) Quasi-sprzeciwy

- usprawiedliwienie z art. 286 KPK

4) Odwołanie (art. 373 KPK)

Środki zaskarżenia

I. Nadzwyczajne środki zaskarżenia

1) Kasacja

- Strony

- Podmiotu z art. 521 KPK

(Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich,
Rzecznik Praw Dziecka)

2) Wniosek o wznowienie postępowania

3) Skarga na orzeczenie sądu odwoławczego

4) Skarga nadzwyczajna (art. 89-95 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym)

Zaskarżalność wyroków sądu I instancji

Wyrok sądu pierwszej instancji zaskarżalny jest co do zasady **APELACJĄ**

Wyjątkowo wyrok sądu pierwszej instancji, ale tylko wyrok nakazowy zaskarżalny jest **SPRZECIWEM**

Apelacja

I) Cechy środka odwoławczego:

- Skargowość – kontrola orzeczenia następuje z inicjatywy uprawnionego podmiotu (nie z urzędu)
- Dewolutywność – przeniesienie rozpoznania sprawy do sądu wyższej instancji
- Suspensywność – wstrzymanie wykonania zaskarżonego rozstrzygnięcia

Apelacja ma charakter bezwzględnie dewolutywny i suspensywny – zawsze wstrzymane jest wykonanie orzeczenia i zawsze rozpoznaje ją sąd wyższej instancji (apelację od wyroku sądu rejonowego rozpoznaje sąd okręgowy, a od wyroku sądu okręgowego sąd apelacyjny)

Apelacja

II) Podmioty uprawnione do wniesienia apelacji

- strony postępowania oraz reprezentanci procesowi stron (obrońca, pełnomocnik, przedstawiciel ustawowy lub inna uprawniona osoba)
- pokrzywdzony – ale **wyłącznie od wyroku warunkowo umarzającego postępowanie wydanego na posiedzeniu (art. 341-342 k.p.k.)**

Apelacja

III) Możliwość zaskarżenia wyroku

- w całości, w części (także dotyczącej uzasadnienia), można zaskarżyć brak określonego rozstrzygnięcia

Ograniczenia:

- 1) wymóg posiadania GRAVAMEN - 425 § 3-4 KPK (nie dotyczy oskarżyciela publicznego!)
- 2) odwołujący może wskazać w apelacji nowe fakty lub dowody, ale wyłącznie wtedy, gdy nie mógł powołać ich w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji (art. 427 § 3 KPK)

Apelacja

IV) Warunki formalne apelacji:

- 1) Wyłącznie forma pisemna (dotyczy to także wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem, z wyjątkiem wniosku składanego w postępowaniu przyspieszonym)
- 2) Standardowe wymogi pisma procesowego (art. 119 KPK)
- 3) Każdy odwołujący się musi wskazać: zaskarżone rozstrzygnięcie lub ustalenie, a także podać, czego się domaga (art. 427 § 1 KPK)
- 4) Jeżeli odwołujący się jest podmiotem fachowym musi sformułować zarzuty stawiane rozstrzygnięciu oraz sporządzić uzasadnienie (art. 427 § 2 KPK)

Apelacja

IV) Warunki formalne apelacji:

- 5) Do każdej apelacji, jeżeli pochodzi od prokuratora, obrońcy lub pełnomocnika dołącza się jej odpisy dla stron przeciwnych. Jeżeli apelacja ma być przedmiotem rozpoznania sądu apelacyjnego to dodatkowo dołącza się jeden odpis (art. 446 § 2 KPK)
- 6) Apelacja od wyroku sądu okręgowego – przymus adwokacko-radcowski (art. 446 par. 1 KPK) – musi być sporządzona i podpisana przez adwokata albo radcę prawnego

Apelacja

V) Przyczyny odwoławcze

1) Względne przyczyny odwoławcze (art. 438 KPK)

- obraza przepisów prawa materialnego w zakresie kwalifikacji prawnej czynu przypisanego oskarżonemu;
- obraza przepisów prawa materialnego w innym wypadku niż wskazany powyżej, chyba że pomimo błędnej podstawy prawnej orzeczenie odpowiada prawu;
- obraza przepisów postępowania, jeżeli mogła ona mieć wpływ na treść orzeczenia
- błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę orzeczenia, jeżeli mógł on mieć wpływ na treść orzeczenia
- rażąca niewspółmierność kary, środka karnego, nawiązki lub niesłuszne zastosowanie albo niezastosowanie środka zabezpieczającego, przepadku lub innego środka.

Apelacja

V) Przyczyny odwoławcze

2) Bezwzględne przyczyny odwoławcze (art. 439 KPK)

- mają one kwalifikowany charakter – ustawodawca domniemuje, że wskazane w nich uchybienia miały one wpływ na wydane orzeczenie
- w większości mają charakter uchybień prawa procesowego (z wyjątkiem art. 439 par. 1 pkt. 5 KPK)
- Uchylenie orzeczenia jedynie z powodów określonych w § 1 pkt 9-11 może nastąpić tylko na korzyść oskarżonego

Apelacja

VI) Tryb wnoszenia i rozpoznawania apelacji:

- 1) Złożenie wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem (art. 422 KPK) – termin 7-dniowy
- 2) Wniesienie apelacji - za pośrednictwem sądu, który wydał wyrok (termin 14-dniowy)
- 3) Kontrola formalna wniesionego środka odwoławczego – art. 429 KPK
- 4) Ponowna kontrola formalna przez sąd odwoławczy – art. 430 KPK
- 5) Rozpoznanie sprawy co do *meritum*

Granice rozpoznania sprawy

Sąd odwoławczy rozpoznaje sprawę:

w granicach zaskarżenia i (jeśli ustawa tego wymaga od apelującego) podniesionych zarzutów

sprawa nie jest badana na nowo w całości, ale co do zasady w zakresie wskazanym w środku odwoławczym

jeżeli strona np. oskarżony zaskarża wyrok w zakresie wymierzonej kary, sąd co do zasady nie bada innych kwestii (sprawstwa, winy czy prawidłowości kwalifikacji prawnej)

w zakresie szerszym niż wskazany powyżej możliwe jest badanie sprawy tylko w wypadkach przewidzianych w ustawie

Granice rozpoznania sprawy

Orzekanie przez sąd odwoławczy z urzędu (poza PODMIOTOWYMI granicami środka odwoławczego)

Art. 435 KPK

Sąd odwoławczy może uchylić lub zmienić orzeczenie **na korzyść** współoskarżonych, choćby nie wnieśli środka odwoławczego, jeżeli je uchylił lub zmienił na rzecz współoskarżonego, którego środek odwoławczy dotyczył, gdy te same względy przemawiają za uchyleniem lub zmianą na rzecz tamtych.

Granice rozpoznania sprawy

Orzekanie przez sąd odwoławczy z urzędu (poza granicami środka odwoławczego)

Art. 439 KPK

Wyrok uchylany jest niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów oraz wpływu uchybienia na treść orzeczenia.

Uchylenie orzeczenia jedynie z powodów określonych w § 1 pkt 9-11 może nastąpić tylko na korzyść oskarżonego (art. 439 § 2 KPK).

Po uchyleniu orzeczenie postępowanie jest umarzone (art. 439 par. 1 pkt 9 k.p.k.) albo sprawa jest przekazywana do ponownego rozpoznania

Granice rozpoznania sprawy

Orzekanie przez sąd odwoławczy z urzędu (poza granicami środka odwoławczego)

Art. 440 KPK

Jeżeli utrzymanie orzeczenia w mocy byłoby rażąco niesprawiedliwe, to podlega ono:

- zmianie **na korzyść** oskarżonego
- uchyleniu (ale tylko gdy zachodzą przypadki wskazane w art. 437 par. 2 zd. 2 k.p.k.

niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów.

Po uchyleniu wyroku możliwe jest orzekanie zarówno **na korzyść** jak i **na niekorzyść** oskarżonego.

Granice rozpoznania sprawy

Orzekanie na niekorzyść oskarżonego zakaz reformationis in peius

Warunki umożliwiające wydanie orzeczenie na niekorzyść oskarżonego:

- wtedy, gdy wniesiono na jego niekorzyść środek odwoławczy
- w granicach zaskarżenia,
- w razie stwierdzenia uchybień podniesionych w środku odwoławczym, chyba że środek odwoławczy nie pochodzi od oskarżyciela publicznego lub pełnomocnika i nie podniesiono w nim zarzutów albo ustawa nakazuje wydanie orzeczenia niezależnie od podniesionych zarzutów.

Poza powyższymi granicami tylko wtedy, gdy ustawa na to pozwala

Granice rozpoznania sprawy

Reguła *ne peius*

Wiąże ona sąd odwoławczy ograniczając swobodę jego orzekania (art. 454 k.p.k.)

- Sąd odwoławczy **nie może skazać oskarżonego**, który **w pierwszej instancji** został **uniewinniony** lub co do którego w pierwszej instancji **umorzono** postępowanie.

Rodzaje rozstrzygnięć sądu odwoławczego (art. 437 i 456 KPK)

1. Utrzymanie wyroku w mocy (wyrok jest zasadny albo nie zaskarżono go w danym zakresie i nie było możliwości jego korekty z urzędu)
2. Zmiana zaskarżonego wyroku
3. Uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania (art. 437 par. 2 KPK)
4. Uchylenie zaskarżonego wyroku i umorzenie postępowania (art. 439 par. 1 pkt 9 KPK)

Zażalenie

Służy ono na:

1) postanowienia

a) zamykające drogę do wydania wyroku, chyba że ustawa stanowi inaczej (np. postanowienie o umorzeniu postępowania na podstawie art. 339 § 3 pkt 1 i 2 KPK)

b) co do środka zabezpieczającego

c) w wypadkach przewidzianych w ustawie (np. art. 22 KPK)

2) zarządzenia

a) zamykające drogę do wydania wyroku (np. art. 120 § 2 KPK)

b) w wypadkach przewidzianych w ustawie (art. 429 § 1, 430 KPK)

3) czynności lub beczynność organów procesowych (art. 246, 306 § 3 KPK – np. zatrzymanie, przeszukanie).

Zażalenie

Zażalenie przysługuje:

- **stronom**
- **osobie, której postanowienie (czynność) bezpośrednio dotyczy, chyba że ustawa stanowi inaczej (np. art. 306 par. 1 KPK)**

Zażalenie

Zażalenie jest:

1) Względnie suspensywne (art. 462 par. 1 KPK)

Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, zażalenie nie wstrzymuje wykonania zaskarżonego postanowienia; sąd jednak, który je wydał, lub sąd powołany do rozpoznania zażalenia może wstrzymać wykonanie postanowienia.

2) Względnie dewolutywne (art. 463 par. 1 KPK)

Sąd, na którego postanowienie złożono zażalenie, może je uwzględnić, jeżeli orzeka w tym samym składzie, w którym wydał zaskarżone postanowienie; w innych wypadkach prezes sądu przekazuje zażalenie niezwłocznie, wraz z aktami lub niezbędnymi odpisami z akt sprawy, sądowi powołanemu do rozpoznania zażalenia.

Postępowanie zażaleniowe

- 1) Termin – 460 KPK – 7 dni (wyjątkowo 3 dni – np. 184 § 5 KPK)
- 2) Sąd orzeka na posiedzeniu
- 3) W postępowaniu zażaleniowym instancją odwoławczą może być:
 - prokurator (bezpośrednio przełożony, nadrzędny, nadzorujący postępowanie przygotowawcze) w przypadkach gdy w pierwszej instancji orzekał prokurator albo inny organ postępowania przygotowawczego
 - sąd – w przypadku niektórych rozstrzygnięć prokuratora (np. odmowy dostępu do akt sprawy – art. 159 k.p.k.)
 - sąd wyższej instancji – gdy w pierwszej instancji orzekał sąd

Postępowanie zażaleniowe

- 4) Wniesienie zażalenia może prowadzić do wydania przez organ odwoławczy następujących orzeczeń:
- utrzymania w mocy zaskarżonego orzeczenia
 - zmiany orzeczenia
 - uchylenia orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania
 - wydania innego orzeczenia – art. 467 KPK – np. stwierdzenia nieprawidłowości albo bezzasadności zatrzymania (art. 246 KPK), zobowiązanie do powiadomienia o wszczęciu albo odmowie wszczęcia postępowania (art. 306 KPK)

Sprzeciw

- 1) Sprzeciw może być wniesiony od wyroku nakazowego (art. 506 KPK) albo rozstrzygnięcia wydanego przez referendarza sądowego (art. 93a KPK)
- 2) Podmioty uprawnione: oskarżony i oskarżyciel (art. 506 KPK), strona, a także osoba, której postanowienie bezpośrednio dotyczy (art. 93a KPK)
- 3) Cechy sprzeciwu: skargowość oraz kasatoryjny charakter (orzeczenie traci *ex lege* moc)
- 4) Sprzeciw jest odformalizowanym pismem procesowym – poza standardowymi wymogami (art. 119 KPK) należy zawrzeć w nim oświadczenie woli wyrażające sprzeciw w stosunku do rozstrzygnięcia

Sprzeciw

- 5) Termin – zawity, 7-dniowy od momentu doręczenia (ogłoszenia) rozstrzygnięcia
- 6) Sprzeciw wnoszony jest do sądu, który wydał dane rozstrzygnięcie (w związku z faktem, że ma kasatoryjny skutek, nie cechuje go dewolutywność)
- 7) Sprzeciw podlega kontroli formalnej – prezes sądu odmawia jego przyjęcia, jeżeli wniosła go osoba nieuprawniona albo po terminie. Odmowa przyjęcia sprzeciwu jest zaskarżalna zażaleniem
- 8) Sprzeciw od wyroku nakazowego może być cofnięty do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej.

Nadzwyczajne środki zaskarżenia – środki prawne służące do wywołania kontroli i wzruszenia **prawomocnego orzeczenia sądowego kończącego postępowanie**

Kontrola orzeczenia, które nie podlega już zaskarżeniu w zwykłym trybie instancji. Nadzwyczajne środki zaskarżenia to „wentyl bezpieczeństwa”, który stwarza możliwość wyeliminowania najpoważniejszych błędów wymiaru sprawiedliwości zawartych w **prawomocnych orzeczeniach**.

Bezpieczeństwo prawne wymaga – z jednej strony – aby orzeczenie w pewnym momencie stało się prawomocne (niewzruszalne), ale z drugiej strony nie można wykluczyć, że w toku instancji nie dostrzeżono określonych uchybień.

Kasacja

1) Podmioty uprawnione do wniesienia:

- strona postępowania
- podmioty szczególne z art. 521 KPK
- Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka, jeżeli przez wydanie orzeczenia doszło do naruszenia praw dziecka.

Wniesienie kasacji nie wstrzymuje wykonania orzeczenia (możliwe jest złożenie wniosku o wstrzymanie wykonania orzeczenia).

Kasacja rozpoznawana jest przez Sąd Najwyższy.

Kasacja

2) Kasacja wnoszona przez strony przysługuje od:

- prawomocnego wyroku sądu odwoławczego kończącego postępowanie
- od prawomocnego postanowienia sądu odwoławczego o umorzeniu postępowania i zastosowaniu środka zabezpieczającego określonego w art. 93a KK

Kasacja wnoszona przez podmioty szczególne przysługuje od:

- każdego prawomocnego orzeczenia sądu kończącego postępowanie (zakres jest szerszy i umożliwia zaskarżenie np. prawomocnego orzeczenia sądu pierwszej instancji).

Kasacja

3) Ograniczenia we wnoszeniu kasacji przez strony

- kasację w stosunku do tego samego oskarżonego i od tego samego orzeczenia każdy uprawniony może wnieść tylko raz
- strona, która nie zaskarżyła orzeczenia sądu pierwszej instancji, nie może co do zasady wnieść kasacji od orzeczenia sądu odwoławczego, jeżeli orzeczenie sądu pierwszej instancji utrzymano w mocy lub zmieniono na jej korzyść
- kasację na korzyść można wnieść co do zasady jedynie w razie skazania oskarżonego za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania.
- kasację na niekorzyść można wnieść co do zasady jedynie w razie uniewinnienia oskarżonego albo umorzenia postępowania.

Kasacja

4) Podstawy kasacyjne:

Kasacja może być wniesiona tylko z powodu:

- 1) uchybień wymienionych w art. 439 KPK
- 2) innego rażącego naruszenia prawa, jeżeli mogło ono mieć istotny wpływ na treść orzeczenia.

- Kasacja nie może być wniesiona wyłącznie z powodu niewspółmierności kary.

Ograniczenie to nie dotyczy Prokuratora Generalnego w sprawach o zbrodnie.

Wznowienie postępowania

Środek umożliwiający ponowne przeprowadzenie postępowania ze względu na zaistnienie okoliczności zasadniczo niezwiązanych z przebiegiem pierwotnego postępowania. Są to bardzo zróżnicowane okoliczności. Może chodzić np. o ujawnienie nowych faktów lub dowodów (wznowienie na korzyść oskarżonego) wcześniej nieznanymi sądowni i stronom, wydanie orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny, w którym stwierdzono niekonstytucyjność przepisu na podstawie którego wydano orzeczenie.

Podręcznik

Rozdział XI, XII pkt 3, XIII, pkt 1 i 2

Kodeks postępowania karnego

Art. 425, 427 par. 1-3, 428, 433, 434, 435, 438-440, 444
par. 1, 445 par. 1, 446, 454, 459, 460, 462, 463, 466,
506-507, 519-526